

ЯСЬ
Олексій Васильович —
член-кореспондент НАН
України, провідний науковий
співробітник відділу української
історіографії Інституту історії
України НАН України

ДВА ЮВІЛЕЇ АКАДЕМІКА ВАЛЕРІЯ СМОЛІЯ

**До 75-ліття від дня народження
та 30-річчя творчої і науково-організаційної
діяльності як головного редактора
«Українського історичного журналу»**

1 січня 2025 р. виповнюється 75 років українському історику, фахівцю з історичної медієвістики та ранньої новістики, громадському та політичному діячеві, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки (2001), заслуженому діячу науки і техніки України (1998), директору Інституту історії України НАН України (з 1993), академіку-секретарю Відділення історії, філософії та права НАН України (з 2015), доктору історичних наук (1985), професору (1999), академіку НАН України (1995) Валерію Андрійовичу Смолю. Цей ювілей збігся в часі з 30-літтям його діяльності як головного редактора «Українського історичного журналу». У статті стисло висвітлено передісторію змагань українських істориків за науковий журнал у радянській Україні, його роль у формуванні інституціональної мережі української історичної науки післясталінської доби, виклики 1990-х років та метаморфозу часопису від періодичного видання республіканської, а згодом пострадянської науки до сучасної інституціональної платформи українських істориків.

Валерій Андрійович Смолій

В історії української історичної науки проблема журналу як фахового верстата праці істориків, учених-гуманітаріїв і водночас широкої комунікативної платформи завжди була особливо гострою, ба навіть критичною.

Протягом «довгого» XIX ст. українство, розділене кордонами імперій Романових і Габсбургів, із надзвичайними потугами розбудовувало національну інституціональну мережу, стикаючись із численними заборонами та постійним урядовим тиском. Приміром, за спостереженням Михайла Грушевського, журнал «Киевская старина» перетворився з неформального речника Старої Громади на репрезентанта програми «популярного малоросійства» [1, с. 403].

Започатковане в півдавстрійській Галичині видання «Записок Наукового товариства імені Шевченка» було припинено радянським режимом у 1940 р. після гвалтовного «саморозпуску» НТШ [2, с. 45]. Українська наукова еміграція відновила «Запис-

ки», але видавали їх лише у вигляді серійних збірників і монографій.

Однак ще гірша ситуація, ніж за імперської доби, склалася в радянській Україні. Після ліквідації в 1932 р. журналу «Україна» українські історики не мали власного видання впродовж чверті століття — аж до 1957 р.

Безуспішні змагання вчених за історичний журнал розгорнулися від середини 1930-х років. Історик О. Оглоблін ще в 1934 р. у записці про стан історичної науки в УСРР наголошував на критичній потребі організувати видання кількох історичних часописів [3]. У передвоєнний час в Інституті історії України АН УРСР навіть розпочали підготовку до видання «Наукових записок», які передбачалися як щоквартальне видання [4, с. 228—229], та цим планам не судилося реалізуватися, хоча «Наукові записки» й виходили як неперіодичний збірник у 1943—1960 рр. У лютому 1943 р. з ініціативою щодо започаткування республіканського журналу виступив член-кореспондент АН УРСР С. Юшков [4, с. 369].

У 1945—1947 рр. ідею створення історичного журналу неодноразово обговорювали на партійних нарадах. Зокрема, у квітні 1947 р. у своєму виступі на цьому наполягав молодий тоді історик Федір Шевченко — майбутній член-кореспондент НАН України і наставник Валерія Смолія: «Мені здається, що повинен бути історичний журнал на Україні, в Грузії він є, там 3 мільйони населення, у нас 40 мільйонів населення. Журнал повинен бути...» [5]. З висоти років Валерій Смолій, коментуючи тодішню ініціативу свого вчителя, підкреслював: «...у той час тільки за публічне виголошення такої пропозиції можна було легко потрапити до категорії «ворогів», «прибічників буржуазних націоналістів» [6, с. 4]. Та, мабуть, найкраще відчуття істориками тієї ситуації прокоментував тодішній заступник директора Інституту Л. Іванов у полеміці, яка виникла на засіданні вченої ради: «Тов. Шевченко, здається, говорив також і про журнал. Я би з Вами погодився, що, звичайно, було б дуже корисно мати журнал, але я побоююся, що якби нам зараз дозволили видавати журнал, ми з Вами сіли б...» [7].

Звісно, промовець застеріг, що йдеться про науковий рівень підготовки публікацій, але ця майже фрейдівська обмовка — «ми з Вами сіли б» — яскраво демонструє справжній сенс цієї зауваги. Тим паче, що всі присутні історики добре усвідомлювали її прихований підтекст.

У 1950 р. Інститут, як і інші академічні установи, хотів трансформувати свої «Наукові записки» у формат передплатного видання, себто часопису [8], проте й ці намагання зазнали цілковитого фіаско. Отже, навіть ця дуже вибірково палітра спроб свідчить про те, якою складною, слизькою, а часом і небезпечною справою було створення фахового журналу істориків у радянській Україні.

«Український історичний журнал» заснували 1957 р. на хвилі тимчасової лібералізації радянського режиму. Його першим головним редактором став згаданий вище Федір Шевченко, який обіймав цю посаду до 1967 р., а потім після короткої перерви впродовж 1968—1972 рр.

Спершу всі були сповнені ентузіазмом і неймовірною радістю від усвідомлення самого факту створення журналу. Здійснилося! Академік Іван Крип'якевич у листі до Федора Шевченка від 3 січня 1958 р. так відреагував на цю подію: «Дуже сердечно вітаємо Вас з цим подвигом і бажаємо скоро випустити у світ чергові книжки» [9]. Валерій Смолій, який добре, так би мовити, з перших рук, знав усі вкрай складні обставини й подробиці цієї історії, наголошував, що журнал «не був таким собі «подарунком долі», а проектом, виплеканим, у певному розумінні вимученим, упродовж низки років» [6, с. 5].

Втім, дещо пізніше настало гірке розчарування і невдоволення від тотального ідеологічного тиску, партійного диктату, всебічного контролю та засилля публікацій на «актуальні» теми тодішнього партійного курсу та історії КПРС. Не менш гнітючою була й загальна атмосфера, пов'язана з редакційною політикою та залаштунковими інтригами навколо журналу, які всіляко інспірували і розпалювали партійні функціонери [10].

Українським виявився і старт проекту «Український історичний журнал» (УІЖ), який фінансувався з великим запізненням, що,

на перший погляд, в умовах радянської планової економіки та фінансової системи видається дивовижним казусом. Однак насправді ця ситуація промовисто ілюструвала зневажливе ставлення радянських владних структур до українських істориків.

Валерій Смолій в інтерв'ю до 60-річчя часопису розповідав: «упродовж 1958—1959 рр. у видавництві АН УРСР, де друкували УІЖ, утворилася величезна заборгованість — 1,5 млн руб. Грошей не вистачало не лише на авторські гонорари, а й навіть на повноцінне забезпечення технічної підготовки журналу. Сутужне становище видання набуло настільки широкого розголосу, що про це писала навіть діаспорна преса. А втім, коли потрібно було видрукувати в УІЖ розділи з курсу історії КІРС, то гроші відразу знайшлися. Тож накладі № 5 і № 6 1958 р., в яких вони публікувалися, зросли в п'ять разів — до 25 тис. примірників. Але згодом тираж «благополучно» зменшився, зокрема в 1959 р. впав майже у сім разів (№ 6 за той рік вийшов у кількості 3,7 тис.)» [6, с. 9].

Федір Шевченко і його колеги витратили ще сім років, аби переконати партійне чиновництво дозволити змінити періодичність виходу журналу з двомісячника на щомісячник. Адже редакційний портфель доволі швидко накопив велику кількість матеріалів, а журнал став республіканським майданчиком українських істориків. Цього вдалося досягти лише на початку 1965 р.

Однак навіть за таких складних умов інституціонального буття «Український історичний журнал» вражав несподіваними і незручними для радянського часу публікаціями. Приміром, стаття Федора Шевченка до 100-річчя від дня народження Михайла Грушевського пропонувала його часткову реабілітацію [11], а розвідка історикіні Олени Лугової обґрунтовувала авторську тезу про колоніальну залежність України від російського царату [12]. Ще одна стаття Федора Шевченка кидала тінь на дію «історичних законів розвитку», зокрема апелювала до особливої ролі істориків у студіюванні минувшини як слідчих, суддів і захисників. Навіть більше, в цій розвідці наголошувалося на парадоксах

історичного процесу [13], які не дуже вписувалися в сумнозвісну формаційну теорію. Цю теорію історики у спілкуванні між собою з гірким сарказмом називали «п'ятичленкою», позаяк усе розмаїття світу історії зводилося до радянського догмату «п'яти суспільно-економічних формацій». Не випадково, що такі публікації викликали гостре невдоволення та роздратування в середовищі партійної номенклатури, тому навіть потенційну можливість наукової полеміки зі згаданих проблем рішуче відкинули.

Погром дисидентського руху 1972 р., який синхронізували з показовою чисткою академічних інститутів і вишів, спричинився до ще більш жорсткого контролю за науковою пресою, зокрема за «Українським історичним журналом». Валерій Смолій, згадуючи тодішні події, підкреслював, що «справжню ціну кожного, навіть дуже маленького кроку, зробленого задля студіювання та осягнення історії України під тотальним контролем, ідеологічним тиском і диктатом «старшого брата», усвідомлюєш лише тоді, коли знаєш, чого в дійсності це коштувало авторам — історикам. У цьому світлі призначення «Українського історичного журналу» за радянських часів було зорієнтоване на збереження функціонування фахової корпорації українських істориків, хоч і в умовах викривленого, обмеженого, деформованого, заідеологізованого, спотвореного суспільного середовища» [6, с. 5—6].

За іронією долі Валерію Смолію випало стати головним редактором «Українського історичного журналу» в 1995 р., тобто в переломний час. Це був один із найскладніших періодів доби Незалежності України в історії як часопису, так і української науки. Тоді катастрофічно бракувало фінансів для друку, про що красномовно свідчить практика видання кількох номерів в одному випуску журналу. Наприклад, у 1993 р. номери виходили так: 1, 2/3, 4/6, 7/8, 9, 10, 11/12. Відтак, часопис опинився в розбурханій ринковій стихії з нестримними хвилями гіперінфляції. У 1994 р. журнал із щомісячника перетворився на двомісячник і впродовж кількох років перебував під постійною загрозою закриття.

Ще в 1993 р. у журналі було опубліковано заклик «До патріотів України, ентузіастів історичної науки», який передруковували з незначними редакційними змінами протягом кількох наступних років. У цьому заклику йшлося: «Скрутні матеріальні умови, в яких опинилася преса України, не минули, на жаль, і «Український історичний журнал». І нині існування єдиного історичного журналу незалежної України під загрозою. Редакція звертається до людей бізнесу, які цікавляться історією і не байдужі до духовних джерел українського народу, з проханням стати спонсорами нашого часопису. Прізвища спонсорів вміщуватимуться на його титульній сторінці. УІЖ, який розповсюджується у більш як 40 країнах ближнього та далекого зарубіжжя, може вміщувати рекламні оголошення. Отже, розраховуємо на своїх друзів. Підтримайте» [14].

Це звернення до громадськості, трансльоване протягом тривалого часу, яскраво демонструвало ступінь гостроти проблем журналу, який у прямому сенсі боровся за своє існування. Недаремно в першому інтерв'ю Валерія Смолія як головного редактора УІЖ передусім ішлося про найболючіше та найгостріше — поліграфічні послуги: «З минулого року ми внаслідок фінансово-технічних проблем змушені були випустити лише п'ять книжок видання. Щодо перспектив: найважливіше для нас сьогодні — забезпечити безперебійний вихід «Українського історичного журналу» за умов, коли постійно зростають ціни на поліграфічні послуги. Ми докладаємо до цього значні зусилля, робитимемо це й надалі... Отже, щодо перспектив я — поміркований оптиміст, інакше б не брав на себе нелегкі обов'язки головного редактора» [15, с. 3—4].

Втім, меседжі нового головного редактора не обмежувалися видавничими, фінансовими й технічними питаннями. Він одразу порушив проблему пошуку місця і ролі журналу в пострадянському культурному просторі. Навіть більше, наголосив, що часопис, на відміну від радянської доби, опинився нині у відкритому й конкурентному середовищі, яке не обмежується академічними теренами. Тому один із головних

пріоритетів нової редакційної політики журналу очільник редколегії вбачав у «боротьбі» за автора, щоб на сторінках УІЖ друкувалися оригінальні наукові праці [15, с. 4]. Та попри всі ці обставини головний редактор УІЖ наголошував на академічному спрямуванні часопису, на відміну від інших історичних журналів того часу. Приміром, відновлена в 1992 р. «Київська старовина» протягом 1990-х років набула неабиякої популярності завдяки поєднанню наукових і науково-популярних сегментів журнальних статей та матеріалів, які були дуже затребуваними на пострадянських культурних обширах.

Важливим напрямом редакційної політики «Українського історичного журналу» стала активна міжнародна співпраця, а також якнайширше залучення авторів з усіх регіонів України й дописувачів із української діаспори [15, с. 5—6]. Водночас було запроваджено практику спеціалізованих випусків журналу зі статтями, присвяченими знаковим подіям, явищам, процесам національної історії. З огляду на тодішні соціокультурні обставини й економічні труднощі це було доволі складне і неординарне завдання. Відтак, новому головному редактору довелося докладати неабияких зусиль на ниві комунікації та організації мережі дописувачів до УІЖ, що потребувало чималих витрат сил і часу.

Так, перший номер журналу за 1998 р. було присвячено 350-річчю початку Української національної революції 1648—1676 рр. У цьому випуску вміщено низку розвідок, що повному висвітлювали й репрезентували ту історичну добу. Однак центральним матеріалом стала перша частина великої концептуальної статті В. Смолія і В. Степанкова (продовження надруковано у № 2 і № 3). Її автори запропонували новітню концепцію цілої епохи української ранньомодерної історії, відомої переважно як «народно-визвольна» чи «національна-визвольна» війна 1648—1654 рр. або Хмельниччина. Натомість концептуалізація В. Смолія і В. Степанкова пропонувала її інтегральне осмислення як національної революції, яка вплинула не лише на становлення державних інституцій і їхніх атрибутів, а й на всю історію України нового та новітнього часу [16].

Навіть більше, ця концептуальна пропозиція значною мірою започаткувала цілу наукову школу з медієвістики та ранньої новістики, яку й очолив Валерій Смолій. Відтоді національна революція 1648—1676 рр., а також різноманітні проблеми історії пізнього середньовіччя та раннього нового часу систематично опрацьовувалися на сторінках «Українського історичного журналу» в публікаціях цілої низки представників згаданої школи, до якої належать такі відомі історики, як Олександр Гуржій, Петро Сас, Віктор Горобець, Тарас Чухліб, Андрій Гурбик, Олена Русіна, В'ячеслав Станіславський, Віталій Щербак, Сергій Леп'яво, Володимир Ричка, Валентина Матях, Валерій Шеретюк, Олексій Струкевич та ін.

До школи академіка Валерія Смолія зараховують також представників молодшого покоління істориків — Андрія Блануцу, Дмитра Ващука, Василя Кононенка, Бориса Черкаса та ін., які вивчають різноманітну проблематику середньовічної та ранньомодерної історії України. Крім того, в межах концептуального поля цієї школи працюють ще чимало вчених у регіональних центрах і осередках, передусім у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [17, с. 51—52]. Їхні публікації посідають чільне місце в редакційному портфелі і від середини 1990-х років регулярно оприлюднюються на сторінках журналу.

Науково-організаційний стиль головного редактора вирізнявся гнучкою й цілеспрямованою редакційною політикою. Значною мірою така стратегія диктувалася пізнавальною ситуацією 1990-х років, яка розгорталася на пострадянському просторі. З одного боку, давався взнаки потужний вплив національної соціогуманітарної спадщини, забороненої, спотвореної чи обмеженої в циркуляції за радянських часів. Тим паче, що розбудова України як держави потребувала її легітимації і репрезентації в історичному часі та просторі, себто артикуляції національно-державницьких традицій. З іншого боку, неминучим був вплив методологічного хаосу, який побутував протягом 1990-х років через поширення найрізноманітніших концептуалізацій і стратегій. Водночас надзвичайно

зріс обсяг фактографічного матеріалу, введеного до наукового обігу. Цей блискавичний і масштабний процес метафорично нарекли «архівною революцією», що означало заповнення величезних «білих плям» і «білих полів».

У світлі таких пізнавальних викликів, суспільних і культурних проблем редакційна політика журналу потребувала оперативного коригування. В інтерв'ю 2017 р. Валерій Смолій так прокоментував редакційні пріоритети: «не може бути прописаних, однозначних та незмінних рецептів, як і так званої «золотої середини» й т.п. Тому редакційна політика «Українського історичного журналу» тією чи іншою мірою завжди відображала та відображає поточну пізнавальну ситуацію в національному історієписанні, котра висуває й формулює запити, вимоги, настанови фаховій спільноті. Досі в редакційній політиці журналу ми трималися принципу відкритої рубрикації, тобто не формалізували його. Натомість гнучко впроваджували до структури УІЖ потрібні сегменти...» [6, с. 8].

Власне, саме ідея відкритої рубрикації дозволила блискавично реагувати на виклики часу. Протягом 1990-х років провідним рефреном редакційної політики була зорієнтованість на висвітлення, концептуалізацію, осмислення й репрезентацію окремих періодів та епох історії України. Зокрема, активно студіювалися Українська козацька держава XVII—XVIII ст., українське «довге» XIX ст. (від кінця XVIII ст. до 1914 р.), Українська революція 1917—1921 рр., «розстріляне відродження», Голодомор 1932—1933 рр., німецько-радянська війна тощо.

За спостереженнями головного редактора, така стратегія вже наприкінці 1990-х років дозволила «практично повністю заповнити «білі плями» та «білі поля» в загальних образах історії України» [6, с. 8]. Варто взяти до уваги той факт, що саме в це десятиліття вперше в історії української науки XX ст. провідне місце посіли національні концептуалізації й образи історії. Зауважимо, що раніше їх заступали домінуючі радянські й старі імперські концепти і схеми. Одну з найважливіших ролей у складному, багатомірному процесі оновлення відіграв тодішній «Український історичний журнал».

Обкладинки «Українського історичного журналу» різних років

Натомість палітра наукових і суспільних викликів, проблем, запитів, які постали перед журналом протягом 2000-х років, була кардинально іншою, якщо порівнювати її з попереднім десятиліттям. На повний голос заявили про себе новітні епістемологічні взірці, інструментальні новації, дослідницькі стратегії, концептуальні пропозиції. Вони відображали провідні тренди антропологічної, культурологічної, постмодерністської та інших парадигм соціогуманітарного й історичного знання початку XXI ст.

Скажімо, прихильники лінгвістичного повороту цілеспрямовано обстоювали й просували ідею повалення «міфу наукової (сцієнтистської) історії» [18, с. 32—33]. Це розмивало модерністські орієнтири соціогуманітаристики і породжувало турбулентну пізнавальну ситуацію. Зрештою, на пострадянському просторі протягом 2000-х років голосно заявила про себе «перекладацька революція», з якою до повноцінного наукового та культурного обігу ввійшла величезна кількість студій з європейської і світової соціогуманітаристики.

У нових умовах «Український історичний журнал» не цурався інтелектуальних новацій, але водночас будь-що-будь зберігав тяглість традицій українського історієписання. Слід звернути увагу на ті ролі, які головний редактор відводить УІЖ. На його думку, журнал — це «фаховий майданчик, на якому апробують свої ідеї, пропозиції, візії, концепції різні покоління науковців. У широкому сенсі — це дослідницька лабораторія, в якій кожен автор репрезентує колегам з історичного цеху власні розробки, здобутки та напрацювання» [6, с. 6]. Заразом Валерій Смолій зазначає, що «Український історичний журнал» має особливе призначення в нинішніх умовах, адже журнал є не лише унікальним форматом для апробації, а й важливим осередком академічної комунікації. Причому йдеться не тільки про обмін актуальною науковою інформацією, позаяк у віртуальну й цифрову епоху її циркуляція відбувається з блискавичною швидкістю. За візією головного редактора, доречно вести мову про дослідницькі рефлексії, поточну аналітику, рецензійні статті, які потре-

бують не миттєвої реакції, а солідної попередньої підготовки, вивчення, осмислення. Навіть більше, журнал постає як інтерсуб'єктивний канал комунікації, який не можуть повною мірою замінити більш оперативні електронні журнали, а тим паче дописи у соціальних мережах [6, с. 6].

У 2012—2015 рр. на сторінках «Українського історичного журналу» розгортається масштабна наукова полеміка щодо національного історичного гранд-нарративу. У часописі було створено «експериментальний майданчик» для первісного опрацювання й обговорення висунутих концептуальних пропозицій. Відтак, фокус цілої серії журнальних публікацій було сконцентровано на дослідницьких практиках, концептуалізаціях, історіографічних і наукознавчих оглядах, а також на різноманітних теоріях, схемах і візіях з української історії, її окремих епох і періодів. Крім того, друкувалися студії, присвячені аналізу пізнавальних можливостей, оригінальності й конструктивності запропонованих концептів, дослідницьких стратегій, інструментарію тощо.

Слід зазначити, що увага концентрувалася саме на «експериментальному» чи «лабораторному» форматі цієї рубрики. Водночас для цього майданчика апріорі закладалися принципи відкритості, динамічності та альтернативності як щодо «можливих авторських візій, присвячених конструкції багатотомної історії, так і стосовно окреслення її методологічних та теоретичних засад» [19, с. 5]. Зрештою, ця дискусія відіграла засадничу роль для реалізації великого академічного проєкту «Україна. Нариси історії», за яким протягом 2021—2024 рр. видано сім великоформатних книг.

Водночас «Український історичний журнал» не став камеральним академічним майданчиком. Часопис повсякчас відгукувався на актуальні й «гарячі» події сучасної історії, як-от: Євромайдан, гібридна війна, осягнення регіонально-територіального й полікультурного розмаїття, комеморативні практики, політика пам'яті тощо [6, с. 8]. Це спостереження здобуло яскраве підтвердження у 2022—2024 рр.

В УІЖ № 2 за 2022 р. було започатковано нову рубрику «Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції» для оперативної публікації статей і матеріалів, що висвітлювали багатівікове російсько-українське протистояння, зокрема пропонували широкі порівняльні паралелі й розмаїту палітру історичних і сучасних контекстів у розрізі російсько-української війни.

З'явилися публікації (згодом вони набули широкого резонансу) з іншого аспекту сьогочасної воєнно-історичної проблематики, пов'язаного з накопиченням і документуванням доступних для істориків джерел, насамперед усних свідчень. Відтак, в УІЖ було започатковано ще одну рубрику «Повсякдення російсько-української війни: усна історія», яка активно наповнювалася упродовж двох років. Можливо, надалі у світлі актуальних наукових вимог і суспільних запитів у журналі з'являться й інші проблемно-тематичні сегменти.

На початку 2020 р. у передмові до великої студії, присвяченої історії та сучасному стану «Українського історичного журналу», головний редактор зазначав, що часопис увів до наукового обігу понад 10 тис. різножанрових статей, повідомлень, рецензій, опублікованих у 550 номерах [20, с. 14]. Зараз у роботі перебуває 580-й номер журналу, а кількість публікацій збільшилася приблизно на 500 позицій.

Сьогодні «Український історичний журнал» посідає чільне місце в науковому процесі на обширах української історичної науки. Це незаперечний здобуток усіх співробітників, авторів, членів редакційної колегії, симпатиків і прихильників журналу, а найперше — його головного редактора.

Нині академік Валерій Смолій святкує свій подвійний — життєвий і творчий — ювілей як головний редактор «Українського історичного журналу». Користуючись нагодою, зичимо Валерію Андрійовичу міцного здоров'я, життєвої сили й творчої наснаги, а очолюваному ним журналу — нових оригінальних, ґрунтовних публікацій і цікавих, самобутніх авторів!

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Hrushevsky M. Try Akademii. In: Hrushevsky M. *Tvory*. Vol. 10, Book 1. Lviv: Svit, 2015. P. 399—412 [in Ukrainian]. [Грушевський М. Три Академії. В кн.: Грушевський М. *Твори*: у 50 т. Гол. ред. Г. Папакін. Львів, 2015. Т. 10, кн. 1. С. 399—412.]
2. *Istoriia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: Z nahody 75-richchia yoho zasnuvannia. 1873—1948*. New York & Munich: NTSh, 1949 [in Ukrainian].
[*Історія Наукового товариства ім. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування. 1873—1948*. Нью-Йорк; Мюнхен: НТШ, 1949.]
3. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fonds 3561. Unit 1. File 35 (1934). Fol. 9.
[ЦДАВО України. Ф. 3561. Оп. 1. Спр. 35 (1934). Арк. 9.]
4. Smolii V.A. (ed.) *Instytut istorii Ukrainy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: Dokumenty i materialy. 1936—1991*. Book 1. Kyiv, 2011 [in Ukrainian].
[*Інститут історії України Національної академії наук України: Документи і матеріали. 1936—1991*. Відп. ред. В.А. Смолій. Кн. 1. Київ, 2011.]
5. Central State Archives of Public Organizations and Ukrainica. Fonds 1. Unit 70. File 753 (1947). Fol. 245.
[ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 753 (1947). Арк. 245.]
6. Interview by the Chief Scientific Editor of the “Ukrainian Historical Journal”, Academician at the NAS of Ukraine Valerii Smolii on occasion of the 60th anniversary of edition (written down by Oleksandr Donik). In: V. Smolii (ed.) *Comprehending the Past: Soviet Visions, Post-Soviet Revisions and Modern Concepts in “Ukrainian Historical Journal” (1957—2017)*. Kyiv: Akadempriodyka, 2020. P. 17—32. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.423.356>
[Інтерв'ю головного наукового редактора «Українського історичного журналу» академіка НАН України В.А. Смолія з нагоди 60-річчя видання (записав О. Донік). *Український історичний журнал*. 2017. № 6. С. 4—18.]
7. Scientific Archive of the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fonds 1. Unit 1. File 101 (1947). Fol. 190.
[Науковий архів Інституту історії України Національної академії наук України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 101(1947). Арк. 190.]
8. Onyschenko O.S. (ed.) *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1946—1950*. Part 1. Kyiv, 2008. P. 449 [in Ukrainian].
[*Історія Національної академії наук України. 1946—1950*. Гол. ред. О.С. Онищенко. Ч. 1. Київ, 2008. С. 449.]
9. Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine. Fonds 349. File 1184 (1958). Fol. 1.
[Інститут рукопису НБУВ. Ф. 349. Спр. 1184 (1958). Арк. 1.]
10. Rubliov O. The “Ukrainian Historical Journal”: official and behind-the-scenes history (1957—1988). In: V. Smolii (ed.) *Comprehending the Past: Soviet Visions, Post-Soviet Revisions and Modern Concepts in “Ukrainian Historical Journal” (1957—2017)*. Kyiv: Akadempriodyka, 2020. P. 73—123. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.423.356>
[Рубльов О.С. «Український історичний журнал»: історія офіційна й залаштункова (1957—1988 рр.). *Український історичний журнал*. 2007. № 6. С. 18—55.]
11. Shevchenko F.P. Chomu Mykhajlo Hrushevskij povernuvsia na Radiansku Ukrainu [Why Mykhailo Hrushevskiy returned to Soviet Ukraine?]. *Ukrainian Historical Journal*. 1966. (11): 13—30.
[Шевченко Ф.П. Чому Михайло Грушевський повернувся на Радянську Україну? *Український історичний журнал*. 1966. № 11. С. 13—30.]
12. Luhova O.I. Pro stanovishche Ukrainy v period kapitalizmu [On the Situation of Ukraine during the Period of Capitalism]. *Ukrainian Historical Journal*. 1967. (3): 15—25.
[Лугова О.І. Про становище України в період капіталізму. *Український історичний журнал*. 1967. № 3. С. 15—25.]
13. Shevchenko F.P. About the court of history (to the 60th anniversary of establishment of the “Ukrainian Historical Journal” and the 50th anniversary of the first publication of the article by F. Shevchenko). In: V. Smolii (ed.) *Comprehending the Past: Soviet Visions, Post-Soviet Revisions and Modern Concepts in “Ukrainian Historical Journal” (1957—2017)*. Kyiv: Akadempriodyka, 2020. P. 60—72. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.423.356>
[Шевченко Ф.П. Про суд історії. *Український історичний журнал*. 1967. № 2. С. 45—54.]
14. Do patriotiv Ukrainy, entuziastiv istorychnoi nauky [To the patriots of Ukraine, enthusiasts of historical science]. *Ukrainian Historical Journal*. 1993. (11/12): 161.
[До патріотів України, ентузіастів історичної науки. *Український історичний журнал*. 1993. № 11/12. С. 161.]
15. Interviu holovnoho redaktora “Ukrainskoho istorychnoho zhurnalu” akademika NAN Ukrainy V.A. Smolii [Interview of the Chief Scientific Editor of the “Ukrainian Historical Journal”, academician of the NAS of Ukraine Valerii Smolii]. *Ukrainian Historical Journal*. 1995. (5): 3—7.

- [Інтерв'ю головного редактора «Українського історичного журналу» академіка НАН України В.А. Смолія. *Український історичний журнал*. 1995. № 5. С. 3—7.]
16. Smolii V.A., Stepankov V.S. Ukrainiska natsionalna revolutsiia 1648—1676 rr. kriz' pryzmu stolit' [Ukrainian National Revolution of 1648—1676 through the prism of centuries]. *Ukrainian Historical Journal*. 1998. (1): 3—24. [Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648—1676 рр. крізь призму століть. *Український історичний журнал*. 1998. № 1. С. 3—24.]
 17. Matiakh V. *Ukrainskij tsyvilizatsijnyj protses rannoho novoho chasu v naukovykh proektakh Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy*. Kyiv, 2011. P. 51—52 [in Ukrainian]. [Матях В. *Український цивілізаційний процес раннього нового часу в наукових проектах Інституту історії України НАН України*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. С. 51—52.]
 18. Domanska E. *Istoriia ta suchasna humanitarnystyka: doslidzhennia z teorii znannia pro mynule*. Kyiv: Nika-Center, 2012. P. 32—33 [in Ukrainian]. [Доманська Е. *Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле*. Київ: Ніка-центр, 2012. С. 32—33.]
 19. Smolii V.A. Laboratoriia ukrainskoho naratyvu (vstupne slovo holovnoho naukovoho redaktora). *Ukrainian Historical Journal*. 2012. (5): 4—5. [Смолій В.А. Лабораторія українського наративу (вступне слово головного наукового редактора). *Український історичний журнал*. 2012. № 5. С. 4—5.]
 20. Smolii V. Foreword. In: V. Smolii (ed.) *Comprehending the Past: Soviet Visions, Post-Soviet Revisions and Modern Concepts in "Ukrainian Historical Journal" (1957—2017)*. Kyiv: Akadempriodyka, 2020. P. 7—14. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.423.356>

Oleksii V. Yas

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-2876>

TWO ANNIVERSARIES OF ACADEMICIAN VALERII SMOLII

To the 75th anniversary of his birth and 30th anniversary of creative and scientific-organizational activities as the editor-in-chief of the “Ukrainian Historical Journal”

January 1, 2025, marks the 75th anniversary of the birth of a prominent Ukrainian historian, specialist in medieval and early modern history, initiator and organizer of numerous key projects of Ukrainian historical science in the 1990s and 2000s, public figure, vice prime minister of Ukraine for humanitarian policy (1997—1999), full knight of the Order of Prince Yaroslav the Wise and the Order of Merit, Laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology (2001), Honored Worker of Science and Technology of Ukraine (1998), Director of the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine (since 1993), Doctor of Historical Sciences (1985), Professor (1999), Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine (1995), Academician-Secretary of the Department of History, Philosophy and Law (since 2015) Valerii Smolii. This life anniversary coincides with the 30th anniversary of his creative, scientific, and organizational activity as the chief scientific editor of the “Ukrainian Historical Journal”. The article briefly highlights the background of the Ukrainian historians’ efforts aimed at championing a scientific journal in Soviet Ukraine. The author emphasizes the exceptional role of the journal in the formation of the institutional network of Ukrainian historical science in the post-Stalin era. The horizon of challenges faced by the journal’s editor-in-chief in the 1990s has been outlined. The metamorphosis of the journal from a periodical of republican and later post-Soviet scholarship to a modern institutional platform for Ukrainian historians has been considered. The role of the editor-in-chief in shaping and changing the editorial policy of the journal in the 2000s has been highlighted, particularly in light of the demands and challenges of the current Russian-Ukrainian war.

Cite this article: Yas O.V. Two anniversaries of Academician Valerii Smolii. To the 75th anniversary of his birth and 30th anniversary of creative and scientific-organizational activities as the editor-in-chief of the “Ukrainian Historical Journal”. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (1): 90—98. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.090>